

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ, ЯК ОДНА З ФОРМ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Охарактеризовано легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що вчиняються організованими злочинними групами, та заходи протидії їм.

Ключові слова: *легалізація, злочинні групи, злочинні доходи, фінансові операції, органи протидії.*

Постановка проблеми. Розпочавши демократичні перетворення, Україна зіштовхнулася зі значними перешкодами на шляху побудови нових суспільно-політичних і економічних відносин, зі зростанням злочинних проявів. Кримінальна небезпека перебуває в епіцентрі найбільш гострих проблем, які тривожать суспільство, вона створює серйозну загрозу життю, здоров'ю, правам і свободам громадян, суспільству та національній безпеці держави.

Світовим співтовариством визнано, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, стала глобальною загрозою економічній і політичній безпеці суспільству. Водночас, у зв'язку з активним розвитком банківської системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, спостерігається наявність злочинних транснаціональних організацій, які використовують світову банківську систему для фінансування тероризму та вкладення «брудних» коштів у світову економіку, що спричиняє виникнення системи загроз для фінансових ринків України. Для України проблеми боротьби з відмиванням «брудних» грошей та капіталів, протидії офшорному бізнесу є надзвичайно важливими, оскільки значна частина вітчизняного капіталу витікає з країни саме через банківську систему. У багатьох випадках ці капітали повертаються на батьківщину вже у формі іноземних інвестицій із відповідними «пільговими» умовами.

Сучасна злочинність характеризується, з одного боку, організованістю, а з іншого – економічною спрямованістю. Особливу суспільну небезпеку становлять злочини у сфері економіки, вчинені організованими злочинними угрупованнями, тобто злочини, що поєднують ці дві основні риси сучасної злочинності. Такі злочини вчиняють із

використанням складних фінансово-господарських схем та з протидією розкриттю й розслідуванню.

Разом з цим, у зв'язку з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національну економіку транснаціональної злочинності, створенням системи загроз для фінансових ринків України, протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

Стан дослідження. Проблеми щодо протидії злочинам, пов'язаним з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, досліджували вітчизняні вчені та практики: М.М. Андреев, С.Н. Баліна, Г.М. Бірюков, В.М. Бутузов, О.Ф. Долженков, М.В. Джига, Л.М. Доля, В.К. Гришук, О.Ф. Каївець, Я.Ю. Кондратьєв, Р.О. Коніжай, О.Є. Користін, М.В. Корнієнко, В.С. Мицишин, Н.М. Мироненко, С.І. Николаюк, Д.Й. Никифорчук, В.М. Попович, Г.М. Потинка, О.Б. Сахарова, А.Г. Семчук, М.С. Хруппа, В.І. Шакун, І.В. Цюприк, А.І. Ярмоленко та ін.

Виклад основних положень. Економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, які особливо набувають свого поширення у період реформування економічної системи. Серед основних загроз набули поширення складні та небезпечні для нашої держави соціально-економічні явища: тіньова економіка і особливо її кримінальна складова, організована злочинність з її проникненням у систему економічних відносин, корупція на усіх щаблях державного управління, витік капіталу за кордон за наявності дефіциту інвестиційних ресурсів.

Небезпека групової злочинності полягає не в кількості вичинених злочинів, а в загрозі, яка виходить від цього явища. Вона посягає на органи управління та влади, заражає їх корумпованістю, впливає на стан суспільства, її зростаючі масштаби негативно позначаються на економічному процесі розвитку держави, демократизації суспільного життя країни.

Сучасна групова злочинність, яка переростає в організовану і схильна до нескінченного зростання, використовує нові можливості (законні чи незаконні) для отримання надприбутків, що у кінцевому результаті може призвести до заволодіння владою та завдати значної шкоди міжнародному співтовариству.

Легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом, як вид злочинної діяльності організованих злочинних утворень недостатньо

вивчений юридичними науками як в Україні, так і в державах Європи і СНД. Незважаючи на те, що кримінальним законодавством Росії, Німеччини, Швеції, Франції, Англії, інших європейських держав передбачена кримінальна відповідальність за легалізацію незаконних доходів, при розслідуванні та судовому розгляді виникає чимало проблем.

Більшість дослідників механізм легалізації злочинних доходів розглядає як введення кримінальних грошей у легальний обіг через банківсько-фінансові установи, підприємницьку та іншу економічну діяльність. Організовані злочинні групи, злочинні організації (спільність) легалізують злочинні доходи шляхом здійснення банківських, фінансово-господарських, зовнішньоекономічних та інших господарських операцій, придбання рухомого і нерухомого майна, правових документів, інших документів, що виконують роль грошового еквівалента.

Безумовно, для легалізації, тобто введення злочинних доходів у легальний обіг, злочинці використовують різноманітні способи. На нашу думку, способом легалізації злочинних доходів є система дій, прийомів, операцій, методів впливу, що спрямовані на досягнення злочинної мети- введення кримінальних доходів у легальний обіг.

Аналіз оперативної інформації, матеріалів слідчої практики в Україні і РФ дозволяє виділити чотири основні групи способів легалізації злочинних доходів організованими групами, злочинними організаціями, спільнотами, а саме: 1) способи легалізації рухомого майна, здобутого злочинним шляхом; 2) способи легалізації нерухомого майна, здобутого в результаті злочинної діяльності або участі у ній; 3) способи легалізації документів, що виконують роль грошового еквівалента; 4) способи легалізації правових документів, що підтверджують право володіння рухомим або нерухомим (одночасно рухомим і нерухомим) майном, або його частиною, здобутих в результаті злочинної діяльності або участі у ній.

Ефективність і небезпечність того чи іншого способу легалізації злочинних доходів залежить від ретельно продуманих і заздалегідь запланованих системи дій, прийомів, операцій та методів впливу на суб'єктів підприємницької діяльності, службових осіб банківських, фінансово-кредитних установ, державних службовців владно-управлінських органів. Зокрема, це можуть бути понадуставні, фіктивні, протиправні дії суб'єктів підприємницької, зовнішньоекономічної та іншої господарської діяльності; операції банківських, кредитно-фінансових установ. Організатори злочинного бізнесу заздалегідь планують і використовують методи впливу на службових осіб банківських, фінансово-кредитних установ, владно-управлінських органів,

суб'єктів підприємницької діяльності (незалежно від форм власності). Це – дача хабара; прямий підкуп (не окремої послуги, а безпосередньо державного службовця, тобто його благонадійності для постійної підтримки; погрози, шантаж, здринцтво та інші примусові (фізичні і психічні) методи відносно фізичних і юридичних осіб.

Грошові кошти, інше рухоме і нерухоме майно організовані злочинні утворення легалізують використовуючи низку фінансових, фінансово-господарських операцій.

Водночас організатори злочинного бізнесу використовують різні основні та проміжні активні протиправні дії для забезпечення ефективної і безпечної легалізації рухомого і нерухомого майна. До найпоширеніших можна віднести: утворення комерційних структур (банків, фірм) в Україні та за її межами; придбання об'єктів приватизації, іншої нерухомості на підставних осіб; використання електронної пошти при перерахуванні грошових коштів у іноземній валюті на рахунок підставної компанії або в рахунок оплати господарської операції за межами України; фіктивну поставку товарів, ніби замовлених для державних потреб, за які постачальники не отримують оплати тощо.

У вітчизняній юридичній літературі існує чимало поглядів на те, що таке «відмивання» доходів. Безперечним та спільним для міркувань, висловлених у різні часи, є те, що «відмивання» – це передусім спосіб (механізм) надання правомірності злочинно здобутим прибуткам та надприбуткам [1, с. 70–72; 2, с. 57; 3, с. 357].

Учені-криміналісти під легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміють насамперед:

- виведення «брудних» коштів зі сфери обігу тіншового капіталу з наданням видимості їх законного походження [4, с. 99–100];

- обумовлену об'єктивними та суб'єктивними чинниками, взаємопов'язану із середовищем і в ньому відображену систему дій суб'єкта;

- типові схеми (типології), що полягають у здійсненні в певній послідовності «елементарних» фінансових і господарських операцій [5, с. 32–37];

- невід'ємну складову технологій злочинного збагачення, тобто комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, що поєднані в єдиний ланцюг злочинної поведінки, де власне легалізація є останньою ланкою [6].

Отже, деякі вчені стверджують, що «відмивання» (легалізація) злочинних доходів – це приховування їх існування, незаконного походження та використання без ідентифікації доходів, одержаних незаконним шляхом [7, с. 15].

Спосіб вчинення злочину складається з комплексу дій: підготовки, вчинення і приховування слідів злочину. У зв'язку з цим істотне значення для методики розслідування зазначених злочинів є виявлення ознак, властивих тому чи іншому способу легалізації злочинних доходів, які можна об'єднати в три групи:

1) пов'язані з використанням організованими злочинними групами, організаціями, спільністю прийомів, дій, операцій, методів впливу при підготовці до легалізації;

2) пов'язані з використанням організованими злочинними утвореннями прийомів, дій, операцій з введення вказаних доходів у законну економіку, політичні інститути, засоби масової інформації;

3) пов'язані з використанням організаторами злочинного бізнесу прийомів, операцій, методів впливу з приховування, маскуванню слідів і наслідків легалізації.

Особливістю ситуації, що склалася, є використання злочинними групами банківської системи України, де активно пристосовують її до забезпечення потреб функціонування тіньової економіки та легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Особливу небезпеку в кредитно-фінансовій системі становлять фірми-посередники і так звані «конвертаційні центри», діяльність яких нерозривно пов'язана з банківськими установами, що безпосередньо використовуються як інструмент при проведенні банківських операцій із переведення безготівкової грошової маси в готівку з легальної економіки в тіньову та навпаки.

Легалізація за своєю сутністю – це діяльність з виведення брудних грошових коштів із тіньової сфери економіки і розміщення (інтеграція) їх у сферу законного обігу за допомогою фінансових операцій та інструментів, а саме: договорів купівлі-продажу, позики чи кредитування, легальної підприємницької діяльності, або тіньової економіки; діяльності (відкриття та використання фіктивних фірм) тощо. Така злочинна діяльність не має національних кордонів. Постійно зростаюча інтегрованість світової банківської системи, відсутність міждержавних бар'єрів для переміщення капіталу сприяють спрощенню легалізації незаконно отриманих доходів [8, с. 34].

Організовані угруповання посилюють свої позиції через монополізацію окремих видів економічної діяльності, використовуючи відсутність надійних механізмів захисту ринкових відносин, прагнуть зберегти панівне становище в розподільчій сфері, блокують процес реформ, лобіюють прийняття необхідних законів та інших нормативних актів.

Вчені та практики констатують, що легалізація доходів, отриманих незаконним шляхом, нині перетворилася в найбільш прибутковий

вид незаконного підприємництва у світі. Організатори злочинних груп для надання допомоги щодо відмивання коштів залучають висококваліфікованих фінансових консультантів та аналітиків, адвокатів, аудиторів та ін.

Окремі науковці і практики підкреслюють, що «брудні» кошти проникають у легальну економіку з подальшим установленням фінансового контролю за діяльністю підприємницьких структур. Це призводить до подальшої криміналізації економіки й суспільства, підпорядкування економічних важелів та політичної влади злочинним угрупованням [9, с. 11].

Проблема боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, належить до числа невирішених як в Україні, так і в інших промислово розвинених країнах. Тому боротьба з цим особливо небезпечним злочинним посяганням була і залишається в центрі уваги таких міжнародних організацій, як ООН, Рада Європи, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (РАТР) та ін. Про це свідчить низка міжнародних правових актів. Зокрема, Віденська конвенція ООН «Про боротьбу з незаконною торгівлею наркотичними засобами і психотропними речовинами» (1988 р.), Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990 р.), Сорок рекомендацій РАТР (1990 р., 1996 р., 2003 р.) та ін.

Для визначення державної протидії вказаним злочинам необхідно використовувати досвід міжнародних спеціальних органів.

Міжнародними спеціальними органами, які протидіють відмиванню коштів, в тому числі організованим злочинним групам, є:

1. «Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей», яка здійснює координацію роботи щодо боротьби з відмиванням коштів, заснована в Парижі 1989 року. Основна мета цієї групи – розкриття спроб намагання відмивання злочинних коштів. Незважаючи на широкий спектр дії, до її складу входять лише розвинені країни Заходу, а також Гонконг. Основними завданнями цього спецоргану є перевірка підготовленості національних служб, які відстежують легалізацію незаконно отриманих коштів (поліція, банківські системи та служби із боротьби з економічною злочинністю). На прикладі цієї групи були організовані декілька менших корпоративних груп, включаючи азійсько-тихоокеанську та карибську групи з відмивання коштів.

1990 року ця організація прийняла 40 рекомендацій, які нині вважаються основою механізму з недопущення відмивання коштів. Вони визначають ідентифікацію діючих суб'єктів банківських операцій, ведення обліку, який дозволяє державним органам відстежувати

такі операції, а також правовий захист при повідомленнях про підозрілі операції. Ці рекомендації ратифіковані в Україні [10, с. 25].

2. «Група міжнародних фінансових дій» (CAPI) – створена 1989 року за ініціативою Президента Франції Ф. Міттерана. Її метою є оцінка результатів діяльності співтовариства щодо припинення використання банків і фінансових інститутів для відмивання коштів та його подальшого вдосконалення. Членами CAPI є: Німеччина, Греція, Австрія, Австралія, США, Франція, Бельгія, Канада, Данія, Іспанія, Італія, Японія, Великобританія, Швеція.

У рамках нарад CAPI, які проводяться з 1990 року щорічно, відпрацьовуються конкретні рекомендації щодо розвитку та вдосконалення національного і кримінального законодавства, пропозиції щодо розвитку міжнародного співробітництва в галузі боротьби з легалізацією коштів.

3. «Міжнародна організація кримінальної поліції» – Інтерпол – здійснює координацію діяльності правоохоронних органів країн-учасниць щодо попередження та розслідування легалізації коштів, розробляє та приймає рекомендації [11, с. 154].

На рівні держави протидія кримінальним операціям із відмивання коштів є однією з актуальних проблем боротьби зі злочинністю. Великі комерційні структури (банки або фірми), володіючи розгалуженою мережею дочірніх (контрольованих) фірм, особливо в регіонах, легко можуть приховати фінансові операції практично будь-якої величини. Необхідно врахувати, що відстежити ланцюжок операцій при численності задіяних філій фірм надзвичайно складно. Основною метою злочинних злочинних груп є отримання надприбутків, які потрібно якось легалізувати (відмити) [12, с. 86.].

Основні рекомендації державам-учасникам такі: оголосити відмивання «брудних» грошей злочином; здійснити ряд ефективних заходів з метою виявлення, арешту, конфіскації легалізованих грошей; реалізувати ефективну систему встановлення особи клієнтів та впровадити процедури ведення обліку фінансовими установами; впровадити практику повідомлення компетентних органів влади про факти сумнівних угод при виникненні підозр про те, що в обігу знаходяться кримінальні кошти; підтримувати тісне співробітництво між державами при здійсненні операцій правоохоронного спрямування в боротьбі з відмиванням «брудних» коштів та ін. [13, с. 22–25].

У сучасних умовах одним із напрямків протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, руйнування фінансової бази злочинності, а також оздоровлення економіки, є виключення можливості розпоряджатися отриманими незаконним шляхом доходами. З цієї

метою, наприклад, правова система Російської Федерації включає широкий набір норм як міжнародного, так і внутрішнього, права.

Висновки. Організовані злочинні групи, злочинні організації легалізують злочинні доходи шляхом здійснення банківських, фінансово-господарських, зовнішньоекономічних та інших господарських операцій, придбання рухомого і нерухомого майна, правових документів, інших документів, що виконують роль грошового еквіваленту.

Для визначення заходів державної протидії вказаним злочинам необхідно використовувати досвід міжнародних спеціальних органів, наявність українських нормативно-правових актів та особливості функціонування економіки.

---

1. Дудоров О. Чи спливають «брудні гроші» на поверхню. Легалізація злочинних прибутків, проблеми кримінально-правової протидії / О. Дудоров // Віче. – 1998. – № 1. – С. 70–72.

2. Сопільник Р.Л. Проблемні питання розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом / Р.Л. Сопільник // Збірник наукових праць Львівського університету бізнесу та права. – 2010. – № 4. – С. 57–61.

3. Лесів А.В. Розслідування легалізації (відмивання) грошей та майна, нажитих злочинним шляхом / А.В. Лесів // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів: ЛІВС. – № 3. – С. 356–368.

4. Матусовський Г.А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Г.А. Матусовський // Питання боротьби зі злочинністю. – Х., 2004. – Вип. 9. – С. 94–101.

5. Шепитько В.Ю. Преступные технологии легализации (отмывания) денежных средств и способы их разоблачения: науч.-практ. пособие / В.Ю. Шепитько. – Х., 2002. – 245 с.

6. Про практику застосування законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квіт. 2005 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5 (57). – С. 11.

7. Соловій Я.І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія / Я.І. Соловій, В.В. Дутка, А.В. Дутка. – Івано-Франківськ: Надвірнянський друк, 2008. – 231 с.

8. Корнієнко В.В. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом як певна технологія злочинного збагачення з використанням банків / В.В. Корнієнко // Фінансове право. – Ірпінь: НУДІС України, 2011. – № 1 (15). – С. 33–36.

9. Коляда П. «Випрані» гроші-2 (Проблеми застосування у практичній діяльності ст. 209 КК України) / П. Коляда // Юридичний вісник. – 2002. – № 21. – С. 10–14.

10. Марчук Р.П. Взаємодія правоохоронних органів на міжнародному рівні у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом / Р.П. Марчук // Криміналістичний вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2 (10). – С. 24–31.

11. Ніколаюк С.І. Проблеми оперативного забезпечення протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом / С.І. Ніколаюк, А.Г. Семчук // Науковий вісник НАВСУ. – К., 2003. – № 4. – С. 153–161.

12. Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. / [О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьев, О.Г. Кулик, П.П. Михайліченко та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 203 с.

13. Кернер Х.-Х. Отмывание денег: Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике / Х.-Х. Кернер, З. Дах; предисл. А.Э. Жалинского; пер. с нем. Т. Родионовой, Дж. Войновой. – М.: Международные отношения, 1996. – 40 с.

Гула Л.Ф. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, здійснюваних організованими групами, як одна з форм економічної загрози фінансовому ринку.

Охарактеризована легалізація (отмывание) доходів, отриманих злочинним шляхом, здійснюваних організованими злочинними групами, і заходи протидії їм.

Ключові слова: легалізація, злочинні групи, злочинні доходи, фінансові операції, органи протидії.

Gula L.F. Laundering of Profits Obtained by Organized Criminal Groups as a Form of Economic Threat to the Financial Market.

Laundering of profits obtained illegally by organized criminal groups and measures of counteraction are described in the article.

Key words: laundering, criminal groups, criminal profits, financial operations, bodies of counteraction.

УДК 334.012

**І.О. Ревак,
М.М. Охримович**

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто питання попередження економічної злочинності в Україні, акцентовано увагу на необхідності запровадження показників, які б відображали якість проведеної профілактичної роботи працівниками органів внутрішніх справ.

Ключові слова: економічна злочинність, профілактична робота, попередження економічної злочинності, органи внутрішніх справ, Державна служба боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ)